

УДК 343.132(477)

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.28.29>

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ СЛІДЧОГО ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНО САМОСТІЙНОГО СУБ'ЄКТА

Соломенцев Вячеслав Валентинович,
аспірант
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Стаття розкриває основні питання вивчення інституту процесуальної самостійності слідчого та дослідження ряду дискусійних питань зазначеного інституту і його подальшого вдосконалення. Висвітлено основні аспекти правового регулювання інституту слідчого як самостійного процесуального суб'єкта. Запропоновано основні підходи до визначення теоретичних та наукових концептів для вирішення проблематики самостійності слідчого при реалізації ним своїх повноважень.

Кримінально процесуальний статус слідчого у кримінальному провадженні розглянуто через сутність його елементів таких як завдання, які покладені на слідчого, його повноваження, процесуальна самостійність слідчого та гарантії законності його діяльності. Встановлено, що особливості кримінального процесуального статусу слідчого залежать не лише від покладених повноважень на нього та характеру його обов'язків, а і специфіки діяльності правоохоронного органу, що обумовлює дослідження кримінального процесуального статусу слідчого через його правосуб'єктність з урахуванням специфіки роботи правоохоронних органів їх завдань та повноважень.

На підставі діючого законодавства та наукових здобутків вітчизняних науковців здійснено аналіз реалізації процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні, в тому числі щодо повноважень прокурора як процесуального керівника, що практично нівелює процесуальну самостійність слідчого, адже можливість слідчого самостійно приймати процесуальні рішення та здійсненні процесуальних дій стане можливістю уникнення негативних тенденцій, що виникають безпосередньо між прокурором, керівником органу досудового розслідування та слідчим.

Ключові слова: слідчий, органи досудового розслідування, процесуальний статус, кримінальне провадження, самостійність слідчого, процесуальна діяльність слідчого.

THE PROBLEMS OF DETERMINING THE STATUS OF THE INVESTIGATOR AS A PROCEDURAL INDEPENDENT SUBJECT

Solomentsev Viacheslav Valentynovych,
Postgraduate Student
(Odessa State University of Internal
Affairs, Odesa, Ukraine)

The article focuses on the main issues of studying the institute of procedural independence of an investigator and examines a number of controversial issues of this institute and its further improvement. The author highlights the main aspects of legal regulation of the institute of investigator as an independent procedural subject. The author proposes the main approaches to defining theoretical and scientific concepts for solving the problem of investigator's independence in the exercise of their authority.

The author examines the criminal procedural status of an investigator in criminal proceedings through the essence of its elements, such as the tasks entrusted to the investigator, his/her powers, procedural independence of the investigator and guarantees of legality of his/her activities. It is established that the peculiarities of the criminal procedural status of an investigator depend not only on the powers vested in him/her and the nature of his/her duties, but also on the specifics of law enforcement activities, which leads to the study of the criminal procedural status of an investigator through his/her legal personality, taking into account the specifics of law enforcement agencies, their tasks and powers.

Based on current legislation and scientific achievements of national scholars, the author analyzes the implementation of the procedural status of an investigator in criminal proceedings, including the powers of the prosecutor as a procedural supervisor, which practically eliminates the procedural independence of an investigator, since the investigator's ability to make procedural decisions and carry out procedural actions will make it possible to avoid negative trends arising directly between the prosecutor, the head of the pre-trial investigation body and the investigator.

Key words: investigator, pre-trial investigation authorities, procedural status, criminal proceedings, investigator's independence, investigator's procedural activity.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення на ряду із процесом реформування правоохоронних органів, окрему увагу важливо приділити питанню вдосконалення правового статусу слідчого у національному кримінально-процесуальному законодавстві, в тому числі й проблематики визначення його процесуальної самостійності, які можуть бути підґрунтям для наукового аналізу та подальшого вдосконалення як інституту самостійності слідчого, так і кримінально-процесуального законодавства в цілому, в тому числі і його правозастосування в умовах воєнного та/або надзвичайного стану. Сучасна українська держава, як і її правова система витримує надскладні випробування, які викликані швидкими темпами адаптації національного законодавства, у тому числі й кримінально-процесуального законодавства, до реалій функціонування в умовах збройної повномасштабної збройної агресії проти України.

Реформування органів досудового розслідування, яке, пов'язане та бере свій початок з оновлення редакції КПК України, вимагає подальшого вдосконалення інституту та процесуального статусу слідчого. Чинна редакція КПК України чітко не розкриває поняття "слідчий", ба більше водночас певною мірою звужує його, адже в пункті 17 частини 1 статті 3 КПК України законодавець не наводить поняття слідчого, а обмежується визначенням статусу слідчого через відомчу приналежність останнього. [1] Очевидно, що відомча приналежність слідчого певною мірою водночас обмежує дане поняття та ускладнює уніфікацію правового статусу слідчих різних відомств. Однак, єдиним що поєднує слідчих, як посадових осіб різних відомств є здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, хоча закон не містить чітко визначених та достатніх гарантій процесуальної незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти проблематики визначення статусу слідчого, як самостійного суб'єкта у кримінальному провадженні були предметом дослідження численних вітчизняних науковців таких як Ю.П. Аленін, О.В. Баулін, Р.С. Белкін, Р.М. Білоконь, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, О.І. Литвинчук, Л.М. Лобойко, А.О. Ляш, В.Т. Нор, В.О. Попелюшко, Р.Ю. Савонюк, С.М. Смоков, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та інші. Водночас науковці неодноразово звертали увагу на проблематиці, що пов'язана з необхідністю визначення правового статусу слідчого як справді процесуального самостійного та незалежного суб'єкта.

Предмет дослідження. Дослідження проблемних та неоднозначних аспектів визначення статусу самотійності слідчого правоохоронного органу в контексті його правового статусу визначеного чинним КПК України.

Постановка завдання. Потребує подальшого дослідження проблематика самотійності слідчого правоохоронного органу в контексті реалізації ним своїх повноважень в рамках кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Традиційно для національної правової доктрини та відповідно до положень норм чинного КПК України, процесуальний статус слідчого визначається О.О. Лисецьким шляхом аналізу його змісту, що дозволяє визначити процесуальний статус слідчого не лише через призму норм чинної редакції КПК України, та змістовно вміщує в себе сукупність наступних складових: функції (як основні напрями діяльності слідчого в кримінальному процесу), завдання (як кінцеву мету діяльності слідчого та ціль його дій в кримінальному процесі), повноваження (як правовий статус слідчого, який реалізований через його права та обов'язки) та процесуальна самотійність слідчого [2, с. 25]. Окремо, як зазначалося вище, вважаємо за доцільне звернути увагу на положення пункту 17 частини 1 статті 3 КПК України, адже законодавець прямо визначає поняття слідчого через його відомчу приналежність. Такий підхід законодавця дозволяє визначити процесуальний статус слідчого через правосуб'єктність того чи іншого правоохоронного органу співробітником якого є той чи інший слідчий. У такому випадку, кримінальний процесуальний статус слідчого в переважній мірі може залежати від покладених на нього обов'язків, його прав та повноважень у сфері специфіки діяльності того чи іншого органу, який входить до системи правоохоронних органів [3, с. 271].

У цьому контексті, на нашу думку, зазначений підхід визначення процесуального статусу слідчого є виправданим, але водночас маємо зауважити, що питання самотійності слідчого правоохоронного органу, на нашу думку, мають також враховувати правосуб'єктність того правоохоронного органу (органу досудового розслідування) працівником якого є слідчий. Очевидним вбачається, що інститут самотійності слідчого правоохоронного органу є частиною його правового статусу.

Правовий статус слідчого є поняттям яке містить в собі процесуально-правовий статус слідчого що загалом регламентоване кримінально-процесуальним законодавцем та визначає позиціонування слідчого в кримінальному провадженні та по відношенню у взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження.

Як зазначає В.В. Сидорчук, процесуальний статус за своєю суттю визначає позиціонування та місце особи у кримінальному провадженні, а позиціонування особи встановлює її положення у кримінальному провадженні, що формує учасника кримінального провадження [4, с. 142]. Частиною процесуального статусу слідчого органу досудового розслідування є інститут процесуальної самотійності слідчого у кримінальному процесі.

Як зазначалося вище, в контексті процесуальної самотійності слідчого зазначимо, що КПК України визначає поняття слідчого, як службової особи правоохоронного органу (органу досудового розслідування). У даному контексті, важливо зазначити, що чинна редакція КПК України (примітка 1 статті 364) зазначає поняття службової особи, які визначаються як особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно - розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого

самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [5]. Оскільки слідчий є службовою особою, який виконує покладені на нього державою обов'язки та функції відповідно до спеціальних повноважень, відмітимо і те, що слідчий водночас має виконувати й завдання покладені на нього органом досудового розслідування, які часто дублюють одні одного.

Вітчизняні вчені по різному визначають статус слідчого, що, відповідно, надає по різному визначати підходи до визначення підстави та форми реалізації інституту незалежності слідчого. Ю.П. Аленін вбачає функцію слідчого як розслідування, а саме вжиття слідчим всіх заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявлення як обвинувальних, так і виправдувальних, а також обтяжуючих і пом'якшуючих вину обставин і з'ясування всіх обставин, що підлягають доказуванню [6, с. 162].

Разом із тим такі науковці як І.В. Рогатюк та О.О. Чепурний вважають, що слідчий виконує виключно кримінальну процесуальну функцію обвинувачення [7, с. 32; 8, с. 10]. О.М. Лоцихін обґрунтовує своє бачення правового статусу слідчого через двоєдину основу правового статусу слідчого, який полягає у тому, що до встановлення особи, яка вчинила злочин, слідчий виконує функцію розслідування злочину, а після вручення особі письмового повідомлення про підозру ця функція трансформується у кримінальну процесуальну функцію обвинувачення [9, с. 20].

Відповідно до положень частини 1 статті 40 КПК України слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій [1], а тому, на нашу думку, питання виконання слідчим його процесуальної функції є ключовим в контексті не лише визнання правового статусу слідчого, а і його самостійності, бо така функція прямо визначена в кримінальному процесуальному законодавстві України.

Водночас в контексті дослідження визначаємо, що поняття самостійності слідчого реалізовується в тому числі й через його незалежність, як можливість здійснювати професійну діяльність, яке не вимагає будь-якого процесуального або управлінського впливу.

Але, прокурор впливає на процесуальну діяльність слідчого, здійснюючи свої повноваження, визначені ч. 2 ст. 36 КПК України. Прокурор здійснює нагляд за слідчим, стосовно дотримання ним законодавства на під час проведення досудового розслідування та здійснює процесуальне керівництво під час проведення такого розслідування. Зазначене нівелює певною мірою процесуальну незалежність слідчого.

Як стверджує Ю.В. Баулін процесуальна самостійність слідчого, з одного боку, положення досудового слідства, що дозволяє слідчому самостійно приймати рішення і проводить слідчі дії в розслідуваних провадженнях, а з іншого є процесуальним інститутом, що спрямований на врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень. До процесуальної незалежності Ю.В. Баулін відносить положення про те, що провадження досудового слідства і прийняття усіх рішень у справі здійснюється слідчим на підставі закону та відповідно до його внутрішнього переконання; слідчому забезпечуються умови безперешкодного й ефективного здійснення його процесуальних повноважень; і пропонує закріпити ці положення в КПК України [10, с. 3].

Висновки. Виходячи із викладеного вище, можна дійти висновку, що процесуальний статус слідчого є визначеним КПК України та стосується його діяльності щодо виконання ним функцій органу досудового розслідування через реалізацію ним положень КПК України, що визначають його місце в системі суб'єктів кримінального процесу. Таким чином, інститут процесуальної самостійності слідчого

у своїй суті має стосуватися слідчого в першу чергу як учасника кримінального процесу, а потім його, як працівника того чи іншого правоохоронного органу (органу досудового розслідування).

Проблематика самостійності слідчого, як складової інституту процесуального статусу слідчого правоохоронних органів потребує подальших досліджень та модернізації. В статті розкрито основні підходи до визначення різних тлумачень змісту інституту статусу слідчого та його процесуальної самостійності. Відмітимо, що певне обмеження самостійності слідчого має бути присутнім, адже правоохоронна діяльність відповідного правоохоронного органу має бути обмежена з метою унеможливлення різного роду зловживань. Варто також розуміти, що слідчий є підконтрольним прокурору, який є процесуальним керівником слідчого. Виходячи в викладеного вище, констатуємо, що інститут процесуальної самостійності потребує вдосконалення законодавцем та доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України. Закон. Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Лисецький О.О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2018. 244 с.
3. Антонюк А.Б., Мазурець О.О. Визначення процесуального статусу слідчого у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 270–273.
4. Сидорчук В.В. Поняття та види правового статусу слідчого. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 140–142.
5. Кримінальний кодекс України. Кодекс України. Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Аленін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 160–164.
7. Рогатюк І.В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : монографія. Київ, 2007. 160 с.
8. Чепурний О.О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.
9. Лощихін О.М. Функції сучасної держави: нарис юридичної теорії : монографія. Київ, 2013. 228 с.
10. Баулін О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 296 спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К. 2000. 40 с.